



Budapesti Levéltári Mozaikok

2020/2. szám (régi sorozat 4. szám)

DOI: [10.56045/BLM.2020.2](https://doi.org/10.56045/BLM.2020.2)

ISSN: 2939-6921

URL: <http://leveltarimozaikok.bparchiv.hu/2021/12/10/leveltari-mozaikok-4/>

SZAKOLCZAI ATTILA

Adalék a MUK! (Márciusban újrakezdjük!) történetéhez

Az 1956-os forradalom leverése után Politikai Nyomozó Főosztály néven újjászerveződött ávó személyi állománya és működése alig változott elődeihez képest. Október előtt is nem létező vagy maga kreálta ellenség fölött aratott diadalokkal erősítette helyzetét és növelte súlyát, vált a hatalom akaratának végrehajtójából politikacsinálóvá, hacsak nem volt kezdetől az. Noha a forradalom és szabadságharc a leverése után bőséggel kínált munkát a politikai rendőrségnek, akkor sem voltak ritkák a légből kapott vagy provokált ügyek, amelyek biztosabb sikert hoztak, mint a valóban megtörtént, és a decemberi párthatározat után (vagy már azt megelőzően) bűnnek tekintett cselekmények nyomozása.

Kulcsszavak: *1956-1957, ÁVÓ, ávó, forradalom, párt, politikai rendőrség, megtorlás*

Az ávó a maga sajátos eszközeivel 1954–1955-ben is részt vett Nagy Imre és Rákosi küzdelmében, nem kizárólag utóbbit kiszolgálva, hanem saját érdekeit is szem előtt tartva.ⁱ Még erőteljesebben tört önálló politikai szerepre a forradalom leverése idején, amikor olyan személy állt a párt élén, aki az ávó szerint kétszer is elkövette a párt likvidálásának halálos bűnét (1943-ban és 1956-ban). Akit 1956. novemberben nem láttak kellően eltökéltnak arra, hogy gyökerestül kiirtja az ellenforradalmat, mert ahelyett őket, a munkáshatalom leghívebb támaszait üldözte. Ezzel folytatta azt a támadást, amit október 23-a előtt a pártvezetőségben indított ellenük, továbbra sem látva, hogy ezzel az ellenforradalom útját egyengeti.

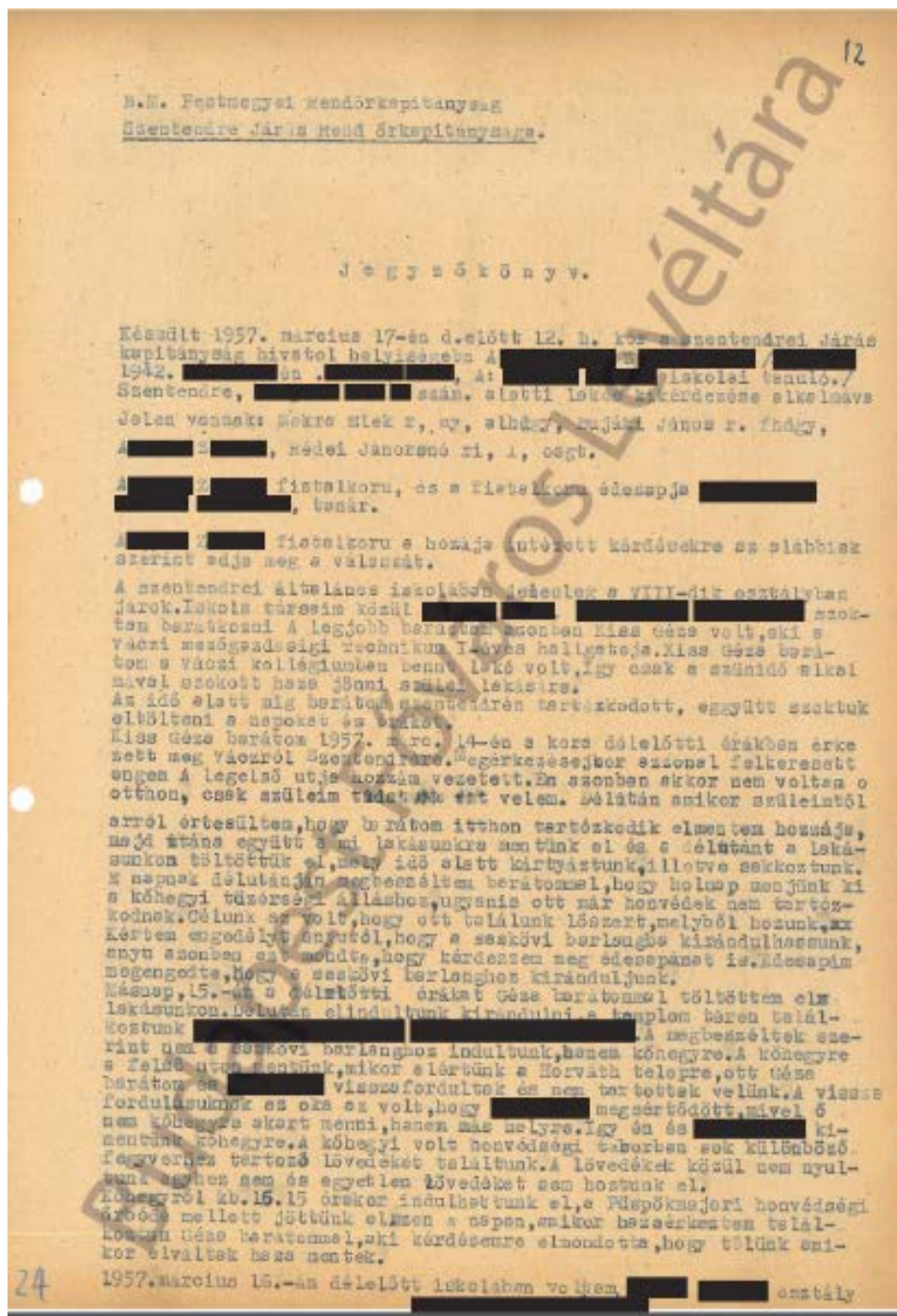
November 4-ét követően hamar világossá vált, hogy a Kreml és magyar vazallusai tágan értelmezik az ellenforradalom kifejezést, nemcsak a tőkés-polgári rendszer visszaállítását értik alatta, hanem bármilyen eltérést a szovjet modelltől. A restauráció tehát nyilvánvaló volt, de azt a kártyák újraosztásakor nem lehetett tudni, hogy kinek a kezébe milyen lapok kerülnek. Ebben a helyzetben az ávó arra törekedett, hogy stabil hatalmi pozíciót biztosítson magának.ⁱⁱ Olyat, amilyennel Rákosi országglása idején rendelkezett. Ehhez használta eszközül ellenforradalmi ügyek koholását, imperialista kémkapcsolatokkal rendelkező szervezkedések provokálását, sőt, kézben tartott mozgolódások generálását. Krahulcsán Zsolt szerint az ellenállás egyik leginkább ismert mozzanatából, a MUK! (Márciusban újra kezdjük!) jelszavából a hatalom profitált.ⁱⁱⁱ A kádári vezetés beleállt az elégedetlenségnek ebbe a veszélytelen, pusztán verbális megnyilvánulásába, és rendszerének erősítése érdekében „maga (is) hirdette a MUK-ot”.

Egyetértünk abban, hogy a MUK!-ból a hatalom profitált, de úgy látom, hogy az ötletgazda és a kivitelező nem általában a „Kádár-féle vezetés”, hanem konkrétan a politikai rendőrség volt. (Azt Krahulcsán is elismeri, hogy az „új rendteremtők”, akik alatt vélhetően a pufajkásokat és a politikai rendőrség tagjait érti, szintén „felhasználták” a jelszót, hogy Kádárékat meggyőzzék „saját maguk nélkülözhetetlenségéről”.^{iv}) Több tényező is azt mutatja, hogy kezdettől az ávó állt a jelszó mögött. (Értem ez alatt a MUK!-nak a politikai színtéren való megjelenését, fenntartva annak lehetőségét, hogy szűk körben, önvigasztalásként nélkülük és előttük is hangot kaphatott valamilyen formában a márciusba vetett remény.) Ezt valószínűsíti, hogy 1957. januárban, amikor Kádárék a *politikai rendőrségtől* megkapták az első jelentéseket a tavaszra tervezett „ellenforradalmi” megmozdulásról, még alig létezett a párt, a pártvezetőség(ek) mögött nem állt tagság, nem volt tehát szervezet, amelyet be lehetett volna vonni az akcióba. Az ávó sem volt intakt, de sokkal egységesebb és működőképesebb volt, mint a párt. Nekik voltak *tömegkapcsolataik*: az őrizetbe vett vagy internált felkelők (vagy csupán akként kezelték), a régi és az újonnan beszervezett ügynökök. És ezt valószínűsíti, hogy mindegyik ügyben, amit a MUK!-kal kapcsolatban ismerünk, benne volt az ávó. Krahulcsán lehetségesnek tartja, hogy az ún. Szittyá csoport ávós utasításra készítette és terjesztette MUK!-os röpcéduláit.^v A statáriális perben halálra ítélt Schiff Jánost egy, a perből kivont személy januárban vonta be a márciusra tervezett felkelés előkészítésébe, akiben kellő alappal gyaníthatjuk az ávó ügynökét.^{vi} (A dekonspiráció elkerülése érdekében az ügynököket a zárt tárgyalások nyilvánosságának sem tették ki.) Az 1957 nyarán kivégzett Sipos Zsigmond 1956. decemberben a Gyorskocsi utcai börtönben barátkozott össze egy VII. kerületi felkelővel, aki szabadulása után, 1957 elején felkereste, és rávette egy röpcédulázó szervezkedésre, amely részben a MUK! előkészítését célozta.^{vii} Post festa provokátornak tartották börtönbe vagy kötélre juttatott társai, bár Eörsi László szerint beszerzése később, 1957. május 16-án történt.^{viii}

És nem a MUK! volt az első „tömegakció”, amelynek ötlete és kivitelezése az ávóhoz köthető. Még november végén kezdték híresztelni, hogy december 6-án újra támad az ellenforradalom. Az időzítést nem a Mikuláshoz kapcsolták, hanem ahhoz, aki szerintük az ellenforradalom szellemi elődje és zászlaja volt, Horthy Miklóshoz, az ő névnapja előtti tisztelgésnéként prezentálták az akciót. A kísérlet elhalt, vélhetően azért fújták le, mert egybeesett a pártvezetés által arra a napra szervezett vörös zászlós tüntetéssel. Gyanítom továbbá, hogy az ávó volt az ötletgazdája ötvenhat egyik utolsó sikeres tömegakciójának, a december 4-i nőtüntetésnek. A szakirodalom szerint azt Obersovszky Gyula javaslatára kezdték szervezni, ő azonban vallomásaiban mindig azt állította, hogy arról hallott valahol, megtetszett neki, azért állt mögé. Csak azt ismerte el, hogy Gáli Józseffel és az *Élünk* körül szerveződött társasággal hírt adtak róla. Abban a körben is legalább két ember volt, aki az ávónak dolgozott. A Nagybudapesti Központi Munkástanács provokációnak tartotta az akciót, azért nem támogatta.

Ha nem az ellenállás vagy csupán az elutasítás megnyilvánulása, hanem ávós provokáció volt, akkor is agyonvert, agyonlőtt és felakasztott „ellenforradalmárok” és véletlen áldozatok voltak a MUK! következményei. Mert az álhírek ugyanolyan hatása van, mint a valóságról szólónak, hacsak hamissága le nem lepleződik. A hatalom és a hatalom szolgálatába szegődők még márciusban is félték az ellenforradalmat, ezért hisztérikusan reagáltak az újabb támadás rémhírére. A félelem dühöt szült, felerősítette az amúgy is meglévő (vagy kötelezően megjátszott) gyűlöletet, ami esetenként a veszélyes ellenségnek tartott személyek agyonverésében vagy agyonlövésében kulminált. 1957. március 5-étől fokozott készültség volt érvényben a Belügyminisztérium szerveinél, március 10-étől teljes, 14-étől pedig szigorú készültség, mindenkinek harcra készen a szolgálati helyén kellett tartózkodnia.^{ix} Nyilván így volt ez a honvédségnél is. Március 15-én tehát tíznapi szolgálattól fizikailag is idegileg kimerült, sorozatlövő fegyverekkel felszerelt állomány várta az „ellenforradalom” támadását. A szigorú készültség még 16-án is érvényben volt, elsősorban a Budapest körüli falvakban és hegyekben. Így Szentendrén is, ahol erről mit sem tudva két tizenöt éves kamasz délután kiment az erdőbe.^x

Az iskolában az a hír járta, hogy a Pomáz felé lévő erdőben egy kunyhónál lőszer van szétszórva, március 16-án azért mentek oda. A lőszer nem harchoz, hanem (veszélyes) játékhoz kellett nekik. Útjuk eredménytelen volt, semmit sem találtak, így üres kézzel indultak vissza. Jól ismerték a környéket, ezért messzire elkerülték a katonai őrhelyeket. De a várt felkelés elhárítására nemcsak az ismert és látható helyeken voltak katonák, hanem szerte az erdőben. A két fiú az egyik ilyen őr közelében igyekezett hazafele.

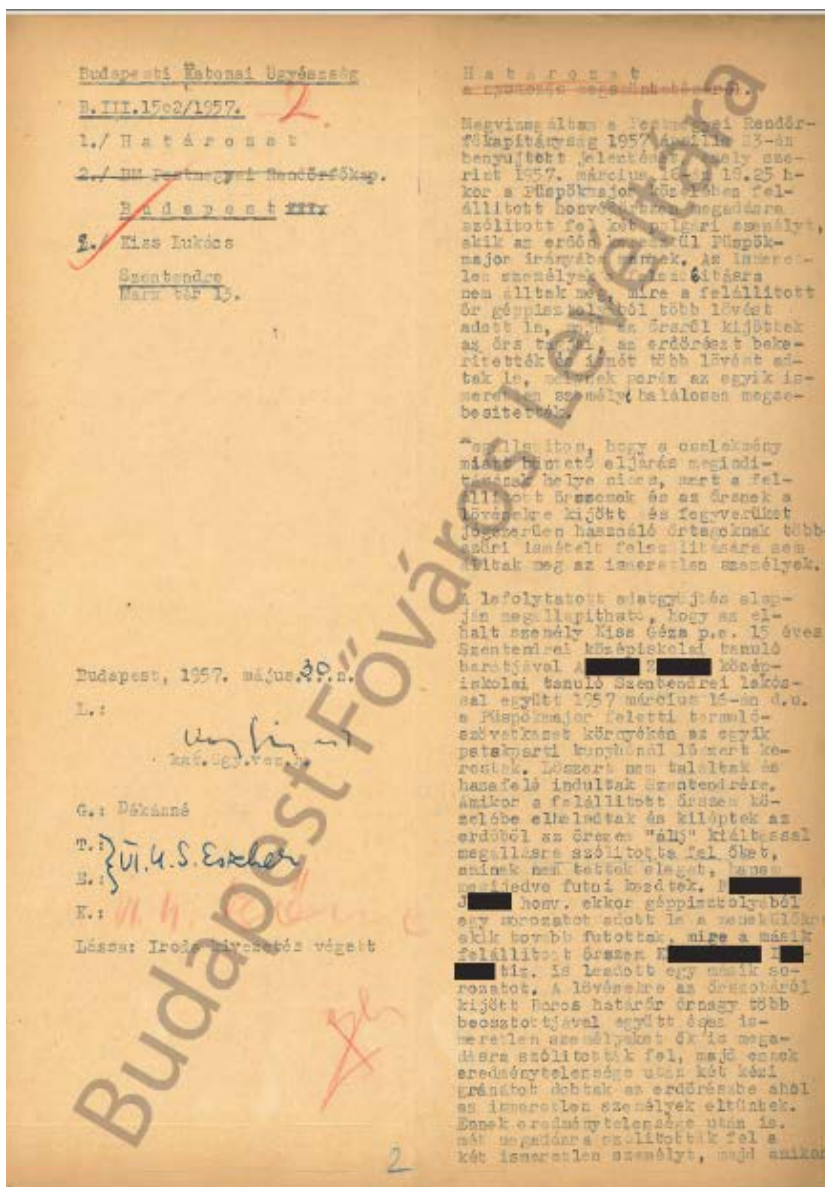


2. kép. [A lelött tanuló barátjának vallomása, 1957. március 17.](#)
(BFL, XXV.97.a, B. 1502/1957.)

Az életben maradt kamasz és a társát agyonlövő katonák vallomásából nagy valószínűséggel rekonstruálható a tragédia. Utóbbiak szerint az őr két gyanús alakot vett észre. Megállásra szólította fel őket, és mivel azok nem engedelmeskedtek, egy célzott sorozatot adott le feléjük. A futásnak eredő fiúkat egy másik őrszem is löni kezdte, majd egy őrnagy vezetésével üldözőbe vették őket. Nemcsak sorozatlövő fegyvereket, de kézigránátokat is bevetettek a semmilyen ellenállást vagy támadó szándékot nem mutató ismeretlenekkel szemben. Az egyik fiúnak sikerült elmenekülnie, a másik több lövéstől megsebesülve megpróbált elbújni a bokrok között. Egy honvéd hadnagy, a Zalka Máté Tiszti Iskola egyik politikai tisztje azonban megtalálta és agyonlőtte. Az életben maradt fiú szerint miközben a

sötétedő erdőben hazafelé igyekeztek, hirtelen egy kiáltást hallottak, „mintha valakit leütöttek volna, és ezért kiáltanak”. Megijedtek, futásnak eredtek, mire lövést is hallottak, majd újabb kiáltásokat és újabb lövéseket. A golyók fölöttük, mellettük zúgtak el. Menekültek, ahogy tudtak. Kúszva, futva, ameddig tudtak.

Fentiek szerint a fáradt, vagy csak figyelmetlen őr későn vehette észre a mellette elmenő, netán felé közelítő alakokat, ezért nyilván nem higgadtan és határozottan, a szavakat nem kellően artikulálva szólította fel őket megállásra. Váratlan kiáltásától pedig érthetően megrémültek a löszert keresni volt, tehát tilosban járó fiúk, talán valóban nem is értették a szót, ezért menekülni kezdtek. A hetek óta az „ellenforradalmi bandák” fegyveres támadásra készülésével hiszterizált katonák pedig úgy reagáltak, mintha valóban támadás érte volna őket.



3. kép. [Határozat az eljárás megszüntetéséről, 1957. május 23. \(BFL, XXV.97.a, B. 1502/1957.\)](#)



Szokolczai Attila 1992–2010-ben az 1956-os Intézet tudományos munkatársa volt, azóta a levéltár III. főosztályának főlevéltárosa. Kutatási területe az 1956-os forradalom és a politikai perek.

ⁱ Szokolczai Attila: Márton Endre és a magyar államvédelem. In Rainer M. János és Ständeisky Éva (szerk.): *Évkönyv, 2003, Magyarország a jelenkorban*. Bp., 1956-os Intézet, 2003. 139–140. p.

ⁱⁱ Szokolczai Attila: The Internal Affairs of the Reprisals Following the Hungarian Revolution of 1956 (Az 1956-os forradalom utáni megtorlás belső ügyei). In Kiss Réka és Horváth Zsolt (szerk.): *NEB Yearbook, 2016–2017*. Bp., Nemzeti Emlékezet Bizottsága, 2018. 225–251. Különösen: 228–232. p.

ⁱⁱⁱ Krahulcsán Zsolt: MUK és HUKUK. A politikai rendőrség és az 1957. tavaszi „provokációk”. *Betekintő, 2007/2.* (A továbbiakban Krahulcsán, 2007.) Uő.: Márciusban Újra Kezdjük... Nemzeti ellenállási mozgalom vagy állambiztonsági provokáció? In Horváth Zsolt – Kiss Réka és Simon István (szerk.): *Az állampárt biztonsága. Tanulmányok a belügy és a kommunista párt kapcsolatrendszeréről a Kádár-korszakban*. Bp., Nemzeti Emlékezet Bizottsága, 2019. (A továbbiakban Krahulcsán, 2019.)

^{iv} Krahulcsán, 2019, 401. p.

^v Krahulcsán, 2019, 400. p.

^{vi} Hadtörténelmi Levéltár, XI.22. a Budapesti Katonai Bíróság iratai, B. 2149/1957. Schiff János pere. Budapest Főváros Levéltára (a továbbiakban BFL), XXV.97.a, a Budapesti Katonai Ügyészség nyílt iktatású büntető ügyei (a továbbiakban XXV.97.a), B. 1236/1957. Schiff János ügye. Lásd még: Kende Péter (szerk.): *1956 Kézikönyve, III. Megtorlás és emlékezés*. Bp., 1956-os Intézet, 1996. (a továbbiakban Kende, 1996.), 37. p.

^{vii} BFL, XXV.4.a, a Budapesti Fővárosi Bíróság nyílt iktatású büntetőperes iratai, B. 2378/1957. Sipos Zsigmond és társai pere. Lásd még: Kende, 1996, 53–54. p.

^{viii} Eörsi László: *A „Baross Köztársaság”. A VII. kerületi felkelőcsoportok*. Bp., 1956-os Intézet – Állambiztonsági Szolgálatok Történelmi Levéltára – L'Harmattan Kiadó, 2011. 398. p.

^{ix} Krahulcsán, 2007, 2. dokumentum, A Belügyminiszter-helyettes 5. sz. parancsa a márciusi provokációval szembeni fellépésről, 1957. február 20.

^x BFL, XXV.97.a, B. 1502/1957. Kiss Géza halálának ügye.

Impresszum

Budapesti Levéltári Mozaikok

A kiadó neve: Budapest Főváros Levéltára
A kiadó székhelye: 1139 Budapest, Teve u. 3-5.
Felelős kiadó: Dr. Kenyeres István főigazgató

Főszerkesztő: Dr. Simon Katalin

Szerkesztőség: Fazekasné Dr. Toma Katalin, Dr. Fehér Csaba, Dr. Garami Erika, Dr. Ternovác Bálint, Dr. V. László Zsófia, Tóth Gergely (technika- és honlapfelelős)

A szerkesztőség elérhetősége: 1139 Budapest, Teve utca 3-5.; 1554 Budapest, Pf. 41.

e-mail: mozaikok@bparchiv.hu